

ՀԱՄԱՌՈՑ ԵՒ ԲԱՂԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ ՄԵՐ ԵՒ ԲՈՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒ ՏՕՆԱՑՈՑՑԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ ԵՒ ՍԱՂԻՄԱԿԱՆ ԱՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Առաջաւորաց Բարեկենդանով կը սկսի շարքը Զատիկան տօներուն, որոնք մեր Եկեղեցւոյ մօտ կը շարունակուին մինչև վարդապետի յաջորդող Եշ. օրը, գրաւելով մօտ կէսը տարւան: Զատիկն 70 օր կամ 10 եօթնեակ առաջ ինկող այդ կիրակի օրը նաև միւս Արեւելեան Եկեղեցիներու մօտ կը սկսի Զատիկի հաշիւը: Յոյնք զայն կը կոչեն Դրիոսիոն, որ կուգայ դրիւս — երեք — բառէն, նշելու համար սկիզբը բուն Բարեկենդանը կամ Մեծ Պահքը կանխող երեք եօթնեակներու նախապատրաստութեան շրջանին: Զայն կը կոչեն նաև Փարիսեցիի եւ Մատանուրի կիրակի: Ղպոսոց մօտ Յովնանու Բարեկենդանի կիրակին է աւ. որուն յաջորդող չորս օրերը նկատուած են իբրև Յովնանու

պահք, նմանողութեամբ մեր Առաջաւորաց շարքապաշին, որ հաստատուած ըլլալ կը թուի Ս. Լուսաւորչէն և որուն վերջին օրը՝ Ուրբաթ, կը նշուի արգէն Յովնան մարգարէի յիշատակը: Յունաց մօտ այդ եօթնեակի Չորեքշաբթի և Ուրբաթ օրերը կոչուած են Կոնոնուզացներու Չորեքշաբթին և Ուրբաթը: Արեւմտեան Եկեղեցիներու մօտ, Զատիկան շրջանը կը սկսի Եօթնասներորդաց Կիրակիով, որ սակայն կ'իյնայ մեր Առաջաւորաց պահոց յաջորդող Կիրակիին, այսինքն միայն Չշաբթիներ կը բաժնեն զայն բուն Բարեկենդանէն: Ներկայիս միայն Անկիւբան Եկեղեցւոյ մօտ մնացած է աւ: Վատիկանի Բ. Ժողովի որոշումով, Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ մօտ ներկայիս միայն Օր Մոխրո-

ընդ Յոյն և ընդ Լատինս, բազում հորուածն հասոյց նոցա և մեծաւ անձկութեամբ առաւաղեցեցեալ վշտացուցանէր թագգո Հայոց 'ի Սեբաստիա և 'ի սահմանս նորին (ՇԾԳ = 1104): Եւ յետ չորից ամաց սատակեցաւ: Յետ կրկւոյ զբազում խոշտանգանս և զնեղութիւնս՝ հանդարտեալ ժամանակս ինչ Յովսէփայ Արքեպս.ի քաղաքիս Սեբաստիոյ և հասեալ յաւուրս ծերութեան փոխեցաւ առ Քրիստոս և թողեցաւ 'ի վանս Սուրբ Նշանի (ՇԿԶ = 1107, Յուլիւս 28): Եւ նստաւ 'ի սեղի նորին Տեսուչ զՏէր Դաւիթ Արքեպս.ն: Սաւուրս որոս Ալիբաս ամիրայն Սեբաստիոյ՝ որդի թոռանն Դանիշմանայ նահապետեալ զբազումս յազգէս Հայոց, իշխան ոմն Դաւիթ անուն ունէր զհինգ օրդիս՝ Գուարինէ, Արև, Ռաաիկոս, Մամիդոս և Տուբիկոս, և եղև 'ի յարձակելն Սկիւթացոց գերեցաւ Դաւիթ երէց որդւովն, (Շարունակելի՛ 3)

և ինքն ուրացաւ զհաւատս Քս.ի, բայց կին նորա սնոյց զչորեանին որդիս իւր 'ի վարս Աճալադութեան՝ որոց 'ի չափու հասեալ՝ երեք 'ի նոցանէ վասն քաջութեան իւրեանց կարգեցան 'ի զինուորութիւն ամիրային Ալիփաասայ, իսկ Ռաաիկոս կրօնաւորեցաւ 'ի վանս Ս. Նշանի: Եւ 'ի չարախօսել ռմանց զչորեցաւնց եղբարց միանգամայն ամին առաջի Ամիրային և յետ բազումս հրապուրելոյ զնստս ուրանալ զհաւատս, իբրև ետես թէ ո'չ առնուն նոքա յանձն՝ բազմադիմի դառն առնջանօք ետ չորչորիկ զնստա, և հուսկ յետոյ հատին զգլուխ նոցա, զորս ամփոփեալ քրիստոնէից թաղեցին մերձ 'ի ճանապարհն Քառակուսի ասացեալ և կարգեցաւ առն վասն նոցա՝ անուանեալ ՎՏԵ Գոհարինեանց ըստ որում մեծն 'ի նոցանէ կոչիւր Գոհարինէ:

ՏԻԳՐԱՆ Ս. ՔԻՐԻՇԵԱՆ

ցով է որ կը տկաին Զատիկի հետ կապուած տօները: Եթե մասնորոշուի յաջորդող կիրակին կը կոչուէր Վարսեմեանի՝ իսկ առօր ալ յաջորդողը՝ Խաչինքն Բուն Բարեկենդանի կիրակին՝ Յիսմեանի կիր.

Տարեգիրը Ա կամ Բ հղած պարա-
գալին, Ծննդեան Ութօրէքը Հւրացած
վրայ կը հասնի Առաջագորաց պահէր:
Սեւկայն լաւագոյն է Ծննդեանն օտին հա-
մարտութիւնը գործողաց համարելով՝ զանց
առնել պտոշն առաջին օրը կամ օրերը:

Ս. Սարգսի զօրավարին եւ որդւոյ նորա Մարտիրոսին եւ չորեքօսան զինուորացն: Առաջաւորաց պահոց Շարաթ օրը մեր Եկեղեցին կը կառարէ յիշատակը Ս. Սարգիս զօրավարին, որ մէկն է մեր մօտ մեն ժողովրդականութիւն վայելող երեք ոչ-հայազգի սուրբերէն — միւս երկուքը ըլլալով Ս. Գէորգն ու Ս. Յակոբ Մծբնայ հայրապետը, թէեւ Ս. Գէորգ մեն ժողովրդականութիւն կը վայելէ նաեւ տարւերու մէջ, Ապրտն ու Իրաւագործած է կապաղովկիոյ (կեսարիոյ նահանգ) մէջ: Հակառակ տարբ, Յունաց Տօնացոյցը չէ յիշատակած իր անունը, մինչ Լատինաց մօտ ան կը նշուի Հոկանմբերի 7ին: Տարօրինակ է նաեւ որ մեր մօտ մեն ծաւալում ունեցող Սարգիս անունի կրեցի չէ հանդիպել տարւերու մօտ, զանցառելի բացատրութեամբը Մարտինիերու: Երբեք աղէմի սովորութիւնն է Ուրբաթ երեկոյան կատարել նախատօնակ իսկ Շարաթ առաւօտ մատուցանել Ս. Պատարագ: սուրբին անունը կրող լիցքերիկ այլ զողորմիկ մատարան մէջ, որ կը գտնուի Մայր Տաճարի Կուստայային երկունս եւ կը նկատուի հնագոյն մասը Տաճարին: Հոն կայ նաեւ Ս. Մինասայ անունով սեղան մը, ուր սակայն չի մատուցուիր Ս. Պատարագ: Ըլլալով նախադուռը Ս. Աթոռոյ Գանձատան, անոր որմերը զարգարւածն են թանկարժէք գաւազաններով: Սաղմմական սովորութիւն է նաեւ այս տօնին հոգեհանգիստ կատարել հանգստեցեալ ազգային մեն բարերար Գալաւտո կիւլպէնկեանի հօր՝ Սարգսի հողոյն համար: Խօսք չունինք Ս. Մարտիրոսի — որ յունարէն բոտ մըն է, նահապետ իմաստով — եւ չօրհնատան զինուորներու մասին:

Յաջորդ օրը մեր մօտ ծանօթ է իբրև Ս. Խաչատի Կիրակի, իսկ Յուլիանոս մօտ Ա-
նուազակի Կիրակի է այդ օր, զոր իրենք
կը յիշատակեն Բուռն Բարեկենդանն էր-
կուզ շաբաթներ առաջ, մինչ մենք՝ երկու
շաբաթներ հաջո:

Անոր յաջորդող եօթնեակը յատկաց-
ուած է ազգային սուրբերու, ուր յաջոր-
դաբար կը յիշատակուին Անովմեանք, Սու-
բիաանք և Ոսկեանք, Առաջինները զօրա-
վարներ են, իսկ միւսները՝ ճշնազգեսց
մասնականներ, որոնք կը յիշատակուին
նաև Ս. Պատարագի ընթացքին։ Իսկ Շա-
րաթ օրը վերապահուած է մեր եանձնե
հայրապետներէն Սահակ Պարբեւ հայրա-
պետի յիշատակին։ Գ'աթէ յիշել որ մեծ
այդ սուրբին յիշատակը մենք կը տօնենք
երկիցս, և թէ տարբեր ձևով կ'հրեւի իր
անունը երկու պարագաներուն։ Այսպէս,
մինչ առաջինին մէջ ունինք Իսահակ,
Ս. Մեհարգի հետ յիշատակուած ասէն ա-
նունը կը երկրանայ իւն։

Նոյն օրը մեռելաց յիշատակին նուիր-
ւած է Յունաց մօտ, իսկ մեր մօտ վեր-
ջին Շարաթը բլլալով կերպուի կիրակ-
մուսաթի սովորական շարականը (Սուրբ ես
Տէր և Երկնապալապան), որմէ ետք կը
վերսկսի երգութիւլ Մեծն Ներսէս հայրա-
պետի տօնին, այսինքն Հօգեղալուստէն
քսան օրեր ետք:

Բռեն Բարեկենդանը կանխող կիրառ-
կին մեր Տոնացոյցին մէջ արձանագրուած
է իբրեւ Միջին Կիւրակէ, Թէեւ աւելի ճիշդ
պիտի ըլլար զայն կոչել վերջին Յարու-
թեան եւ վերջին Հարսանեաց կիրակի, ու-
րոշմանեալ աղբ օր, վերջին անգամ նախ-
քան Զատիկ, կ'իրգուին Յարութեան մե-
ղեդիներ եւ վերջին անգամ, նախ քան
նոր կիրակի, արտօնուած է Սուրբ Պապ
օրհնելու, Յունաց մօտ կը կոչուի Միսի
Բարեկենդանի կիրակի, վասնզի վերջին
օրն է ուր մանղէնի գործածութիւնը ար-
տանելի է իրենց մօտ։ Յաջորդ եօթնեակը
Նաւակատիքի եօթնեակ է իրենց համար,
ուր կ'օրհնէն ի գործածութիւնը միայն
արարուելի է։ Իսկ Լպտած մօտ Բռեն Բա-
րեկենդանն է աղբ օր, քանի որ անոնք
7ի առջ 8 եօթնեակներ պահք կը բռնեն։
Այս կարգադրութիւնը եղած է քրիստոնե-

նէութեան նախնի դարերէն, աւր ջարդերու պատճառաւ Ղարաբաղի թիւը խիստ նուազած ըլլալով եգիպտոսի մէջ, օրուան Պատրիարքը կ'արտօնէ մերձաւորներու ամուսնութիւնը, փոխարէնը տնօրինելով յաւելեալ եօթնեակ մը պահեստը:

Բուն Բարեկենդանը կանխագ շաբաթը կը բացուի շաբթ մը սուրբերու (Պարսպատանի մէջ նահատակուած) յիշատակով: Ատանք են. — Մարկոս եպիսկոպոսն, Պիոն Բահմայ, Կլեմէ Եւ Բենիամին օսրիպաղաներ, Արքիման, Ումպլան Եւ Սոյն: Ըստ օմանց, առաջինը կը զատուի խօսքէն, նոյնացուելու համար երուսաղէմի Աթոռին նախնական նոյնանուն եպիսկոպոսներէ մէկուն հետ, որուն յիշատակը Լատինք կը տանեն 22 Հոկտեմբերին, «Երուսաղէմի առաջին ոչ-Հրեայ ծագումով եպիսկոպոսը» ծանօթագրութեամբ: Միւսներէ՝ Բենիամինին անուան է միայն որ հանդիպեցանք, այն ալ Լատինաց Տօնացոյցի մէջ, Մարա ամուսն վերջին օրը:

Երեքշաբթի օր կը յիշատակենք Դեւոնցեանց Բահմաները: Վարդանանց հետ Աւարայրի դաշտը իջած սրբանունդ այս կրօնաւորներու յիշատակի օրը Ս. Պատարագ մատուցանելու օրը: Պատարագ՝ Ս. Քիշմածին մտաբանի մէջ:

Չորեքշաբթի երեկոյեան կը կատարուի նախատօնակ Ս. Վարդանանց: Սովորութիւն կար առնել մը որ Կիլիկեան Հեթում Բ. Թագաւորի միակտուր ասթէ դաւաղանը ունենար հանդիսապետը ի ձեռին, նախատօնակի ընթացքին: Աւելի ետք, այդ սովորութիւնը փոխադրուեցաւ Սուրբ Ուրբաթ, Թաղման նախատօնակին, որպէսզի ուխտաւորներուն առիթը արուէր զայն տեսնելու:

Հինգշաբթի տօն է Ս. Վարդանանց զօրավարացն մերոյ 1036 Վկայիցն, ուր կաթողիկոս ի մեծի պատիւով: Այս տօնը Ս. Աթոռոյ մէջ նկատուած է իբրեւ տօնը Ժառանգաւոր սաներուն — ինչպէս է Ս. Սահփանսի օրը տօնն է Սարկաւաղաց —, որոնք իրենց մէջէն ընտրուած դասապետներով կը ղեկավարեն օրուան երգեցողութիւնները և Ս. Հաղորդութիւն կը ստա-

նան իրենց Տեսչին ձեռքէն, որ կ'ըլլայ օրուան Պատարագիչը: Ըլլալով անուան տօնը վեհափառ Տ. Տ. Վաղգէն Ա. կաթողիկոսին՝ կը կատարուի «Հայրապետական Մաղթանք» (Նոյնը կը կատարուի նաեւ արապահմանի մեր բոլոր եկեղեցիներուն մէջ, քանի որ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսին ալ — Տ. Տ. Գարեգին Բ. — անուան տօնն է այդ օրը) Արքէն տրուան սեռի անդամներէն շատեր, որոնք արքայանուներէ տարբեր անուն կը կրեն, իրենց անուան տօնախմբութեան օրը կը նկատեն Վարդանանց տօնը, ենթադրելով թէ այդ 1000է աւելի վկաներուն մէջ իրենց անուանակից մը կրնար գտնուիլ: (Նոյնն է պարագան Ս. Կոյսի վերադարձման տօնին՝ իգական սեռին համար:) Սովորութիւն է այդ օր կատարել նաեւ Հոգեմանգոսեան Պաշտօն, քանի որ Յիսուսակ մեռելոց Եւ Տօն ազգային բացատրութիւնը կ'երևի Տօնացոյցին մէջ:

Ուրբաթ օր սովորութիւն է Ս. Պատարագ մատուցանել Ուղղափառ Ասորւոց Ս. Մարկոս Աւետարանչի եկեղեցւոյ մէջ, որ կը գտնուի Հայոց Թաղի հիւսիսային ծայրամասին: (Ղարաբաղի և Ասորիներ մեզի գաւառակից ըլլալուն, տարին մէկ անգամ անոնց եկեղեցիներուն մէջ կը պատարագենք:) Արարողութեան աւարտին, Միտրանութիւնը կը հիւրասիրուի Ասորւոց եպիսկոպոսին կողմէ:

Շաբաթ յիշատակ է Կ. Պոլսոյ Ս. Ժողովոյ 150 հայրապետացն (գումարուած 381 թուականին): Տիեզերական Ժողովներու — որոնցմէ առաջին հրեքը միայն կ'ընդունինք մենք — հայրապետներու յիշատակը առանձին տօնախմբելու դրութիւնը յատուկ է մեր եկեղեցիին: Թոյներ միայն Նիկիոյ Ա. և Բ. Ժողովները կը նշեն, առաջինը մեր Երկրորդ Մաղիպարդի Կիրակիին — քանի որ, ըստ Յայմաւաւորքին, Համբարձման տօնի յաջորդող Կիրակիին գաւառուած է ան —, իսկ երկրորդը՝ 8-14 Հոկտեմբերի միջև ինկող Կիրակիին, իսկ մնացեալները, ԵՏԻեղեարական Ժողովներու Հայրապետները յիշատակման օրը, կը նշուին 15-21 Յուլիոսի միջոցին հանդիպող Կիրակիին: Արեւմտեանք լուռ են այդ մասին:

Այս Շաբաթ օրը Յունաց Տօնացոյցին մէջ նշուած է իբրեւ «Սրբոց և ձգնաւորաց Շաբաթ»:

Երեկոյեան ժամերգութեան ընթացքին, եկեղեցական կանոնի համաձայն, կը վարագործուին եկեղեցւոյ խորաններն ու գլխաւոր օրբանկարները, որոնք այդպէս կը մնան մինչև Մողկազարդ: Մայր Տաճարին մէջ, վարագործները կը փոխուին վից անգամ (ամէն Շաբաթ օր):

Պէտք է դիտել տալ թէ սեղաններ և սրբանկարներ վարագործելու սովորութիւնը ներկայիս յատուկ է միայն Հայց. եկեղեցիին: Կ'ըսենք ներկայիս, վասնզի մինչև Բ. վատիկանի ժողովի, Լատիններ ալ սովորութիւն ունէին վարագործելու օրբանկարները բայց անոր հետ ոչ թէ խորանները, այլ անոնց վրայի խաչերը միայն, և այն ալ ոչ թէ Մեծ Պահոց սկիզբէն, այլ մեր Գալստեան Կիրակիի նախօրեակէն միայն, մնալով այդպէս երկու շաբաթներ, մինչև Ճրագալոյցի օրուան Վրաստանի հանգիստութիւնը: Իսկ Ասորիներ Մողկազարդի օրը կարճ պահու մը համար փակելով գլխաւոր սեղանի վարագոյրը, խորհրդանշական արարողութեամբ մը զայն կը բանան նոյն օրը, գիշերուան մուծին:

Բուն Բարեկենդանի Կիրակին այլ եկեղեցիներու կողմէ կը կոչուի Carnival Sunday: Արեւմուտքի մէջ ուն նկատուած է իբրեւ կերութեամբ և խրախմբի օր մը, տեղ տեղ հասնելով արեւցոյթեան և շրջալսութեան: Մեծ Պահք մտնելէ առաջ աշխարհիկ ուրախութեան օր մը վերջապէս — Լատինաց մօտ երեք օրեր, քանի որ անոնց մօտ Պահքը կը սկսի Չորեքշաբթի՝ Օր Մոխրոցով — ուր ուշագորաւ երեկոթ է ձգտուածը: Յայնքէր զայն կ'անուանեն Կարնիվէի Բարեկենդան:

Մեր մօտ այդ օրն է որ կը ճշգրտին տարւոյն ձայները: Այսինքն, ինչ ալ ըլլայ նախորդ օրուան Ձառնը, այդ օրուանը կ'ըլլայ Դի, Մեծ Պահքը սկսելու համար Առով, և շարունակելով յաջորդաբար մինչև յաջորդ տարուան Բարեկենդանը: Տարօրինակ է որ Ս. Աթոռոյս մէջ միակ օրն է ան, ուր փակեալ — խորանով Ս. Պատարագ կը մատուցուի: Տեղական սո-

վորութեան համաձայն, այդ օր Լուսարարապետը կը վարէ Դպրապետի պաշտօն:

Մեծ Պահոց առաջին օրը, վանուցս հաստատութիւններէն շատերը և վարժարանները կը մնան փակ, մինչ Ժառանգաւոր սաներ օրը կ'անցընեն պոստով: Ս. Պատարագ ալ չի մատուցուի որ այդ օր Սրբավարներու մէջ: Յայնքէր ծոմապահուութիւն կը հրահանգեն այդ օր և յաջորդ օրն ալ չեն պատարագեր:

Արեւելեան Հռոմէադաւան եկեղեցիներ — Յոյն, Հայ, Ասորի — ևս, որոնք երբեմն Լատինաց նման Չորեքշաբթի օր կը մտնէին Մեծ Պահք, ներկայիս մեզի նման պահեցողութեան կը սկսին Բշ. օրուանէ: Հայ Կաթողիկէներ ընդունած են ՎՕր Մոխրոցով Պահք մտնելու սովորութիւնը, ինչ որ յիշեցում մըն է մարդուն՝ իր հողիդէն ծագումին և իր մարմինը հողին յանձնելու ճակատագրին: Քահանան արդէն հնոց էիւր և ի հոգ դարձցիս՝ կը կրկնէ, մօխբը հաւատացեալի գլխուն կամ ճակտին վրայ խաչանիշ ցանած պահու: Իսկ Մեծ Պահքը Չորեքշաբթի օրէն սկսելու սովորութիւնը եղած է պահեցողութեան շրջանը ճիշդ 40 օրերու մէջ ամփոփելու դիտաւորութեամբ, դուրս ձգելով սակայն Կիրակի օրերը:

Հակառակ 7 եօթնեակ կամ 48 օրեր ընդգրկուելու, մեր մօտ ալ Մեծ Պահքը կը կոչուի Քառասներորդաց կամ Քառասներդակակ պահք, որուն 40րդ օրը լրանալէ ետք, Պաշարու յարութեանէն սկսեալ, պարզ պահք բառով նշանակուած է մեր Օրացոյցին մէջ փոխան օր մի յաւոցի:

Ներկայիս պահքը իր խօտադոյն ձեւով կը պահուի միայն Օրթոտոքս եկեղեցւոյ մօտ: Կաթողիկէներ լոկ Օր Մոխրոց և Աւագ Ուրբաթ օրերուն պահեցողութիւն և փառքով 6 Ուրբաթ օրերուն մեղէնէ հրամաշուժ կը հրահանգեն:

Դիտելի է, որ մեր մօտ թէև Պահքը կը սկսի Բշ. օրը, բայց Մեծ Պահոց կարգերը — Արեւագալ, Խաղաղական և այլն — կը սկսին Չորեքշաբթի օրուանէ և կ'աւարտին Պահոց 40րդ Ուրբաթ օրը:

(Շարունակելի՝ 3)

Դ. ձ.